

міжконфесійної співпраці довкола трагічних моментів колективної історії. Причому пам'ять про негативний історичний досвід не повинна акцентуватися на взаємних болючих образах минулого, а радше на перспективах спільного майбутнього.

Посилання

1. Пам'ять про Волинську трагедію: помирить тільки молитва». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.volynpost.com/>
2. Річниця Волинської трагедії: компромісна резолюція Польщі, критика української опозиції та «пас» з боку регіоналів. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/>
3. Церква і «Волинська трагедія». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://risu.org.ua/>.
4. Яроцький П. Л. Релігієзнавство (Сучасні релігійні процеси у світі й Україні): підручник / Яроцький П. Л. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 439 с.

Георгій Коваленко (Київ)

ПУБЛІЧНА ТЕОЛОГІЯ АБО БОГОСЛОВСТВУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Стаття розкриває зміст поняття «публічна теологія», яка є богословською відповіддю на виклики і запитання сьогодення в умовах відкритого інформаційного суспільства. Осмислюються з богословської точки зору подія Майдану, війна на Сході України.

Ключові слова: публічна теологія, політична теологія, Українська Православна Церква, Майдан, громадянське суспільство.

Georgiy Kovalenko

PUBLIC THEOLOGY OR THEOLOGIZING IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND POLITICAL PROCESSES IN UKRAINE

The article reveals the concept of «public theology», which is a theological response to nowadays challenges and questions in an open information society. The event of Maidan, the war in Eastern Ukraine is conceptualized from a theological point of view.

Keywords: public theology, political theology, Ukrainian Orthodox Church, Maidan, civil society.

Вперше в академічному дискурсі термін «політична теологія» автор цієї статті почув під час відкритої лекції в НаУКМА архімандрита Кирила

Говоруна «Засади політичної теології в українському контексті» [1]. «Політична теологія», як академічна дисципліна, пов'язана з політичною філософією та теологією, виникла в 20-х роках ХХ століття. Її засновником вважається Карл Шмітт [2] (1888–1985), який у 1922 році надрукував есе, що називалося *Politische Theologie* [3] та належав до ідеологів гітлерівської диктатури. Друга світова війна, нацизм та Голокост докорінно змінили напрям розвитку «політичної теології». Її рушійною силою, за висловом протагоніста повоєнної європейської політичної теології професора Тюбінгенського університету Юргена Мольтманна [4], став «шок-ефект Аушвіца» та намагання збагнути, як стали можливими злочини фашизму за мовчазної згоди і навіть підтримки християн Європи. Подолання наслідків тоталітарних ідеологій та деконструкція їх теологічного підґрунтя стали головною темою континентальної «політичної теології» у повоєнні десятиліття.

Кирило Говорун запропонував в українському академічному середовищі замість «політичної теології» використовувати словосполучення «публічна еклезіологія». По-перше, у зв'язку з негативним ставленням суспільства та церков до поєднання «політичного» і «церковного» (наприклад, у 2007 році Собором єпископів Української Православної Церкви було засуджене «політичне православ'я») [5]. По-друге, він запропонував звузити поняття «теологія» до «еклезіологія», бо «вона покликана давати рекомендації щодо подолання розділення в українському Православ'ї».

Така пропозиція викликала дискусію, учасником якої був і автор цієї статті, розмістивши на власній сторінці у Facebook емоціональну пропозицію використовувати в Україні замість терміну «політична теологія» словосполучення «публічна теологія» у розумінні «релігійного світогляду, що втілюється в соціальній, громадянській, політичній та державній сферах. І не треба «публічної еклезіології», бо структури нежиттєздатні й відмирають і в реальності виявилися не такими, як ми читали на початку 90-х в книгах Афанасьєва, Шмемана і Мейєндорфа, чи навіть в звичайному Законі Божому. Зараз час не структур, а богословія прямої дії!» [6].

Згодом з'ясувалося, що в пропозиції автора немає нічого оригінального і поняття «публічна теологія» (public theology) існує в світовому академічному контексті. Засновниками цього напрямку вважаються Рейнхольд Нібур (1892–1971) [7] та Джон Мюррей (1904–1967) [8], який доклав чимало зусиль до деідеологізації католицької політичної доктрини та богословського примирення Римської Церкви з американською демократичною політичною системою. Їх роботу продовжили такі дослідники як Макс Стекхауз [9] – перший директор Принстонського центру публічної теології (The Abraham Kuiper Center for Public Theology) [10], а також Річард Нойхауз (1936–2009) [11] – перший редактор впливового журналу публічної теології «First Things» [12].

Сьогодні публічна теологія – це потужна наукова дисципліна, що динамічно розвивається. Існує Глобальна мережа публічної теології (Global Network for Public Theology) [13], яка об'єднує двадцять чотири університети у всьому світі та модерується Центром публічної та контекстуальної теології (Centre for Public and Contextual Theology [14]) університету Чарльза Стурта в Австралії. Авторитетне міжнародне видавництво Брілль видає «Міжнародний журнал публічної теології» (The International Journal of Public Theology) [15]. На глобальному рівні мета публічної теології визначається як «аналіз публічного виразу християнської віри, а також публічного застосування християнської віри для цілого суспільства та середовища» [16].

Але на момент дискусії довкола публічної лекції в НаУКМА та декларування теми для наукової конференції в Інституті філософії НАН України, автор ще не володів цим корпусом знань і дозволив собі власне бачення і тлумачення терміну «публічна теологія», що базується на багаторічному досвіді церковного просвітницького служіння в публічному просторі.

Публічна теологія, в розумінні автора цієї статті, – це богословська (біблійна, євангельська) відповідь на виклики і запитання сьогодення в умовах відкритого інформаційного суспільства. На відміну від «соціальної доктрини» або «соціальної концепції» – це відповідь онлайн (в реальному часі) і мовою зрозумілою, як людям церкви так і секулярному суспільству.

Публічна теологія – це намагання формулювати і формувати позицію спільноти віруючих без претензії на абсолютну і безальтернативну правоту. Це позиція відкрита для подальшого обговорення як в церковному, так і в суспільному середовищі – в медіа, з експертною або академічною спільнотою.

Публічна теологія – це справжні public relation (зв'язки з громадськістю) релігійної спільноти. Це намагання перекласти позицію Церкви на зрозумілу в публічному контексті мову. Це намагання говорити про проблеми сьогодення мовою релігійного світогляду і оцінювати їх з точки зору Євангелія.

Публічна теологія – це не сакралізація політичного і не політизація релігійного (як, наприклад, в цезарепапізмі, «політичному православ'ї» чи в «ісламській державі»). Публічна теологія – це діалог щодо сенсів буття та цінностей людини і суспільства.

В якості прикладів дозвольте навести власні роздуми і виступи під час Євромайдану і Революції Гідності в Україні. Коли, ще до сумних подій з побиттям студентів, нас питали, як Церква ставиться до підписання Угоди про асоціацію з ЄС, ми відповідали: «Для Церкви можливе підписання Угоди про асоціацію – це не Страшна з її стражданнями, ані Пасха з її радістю. Це питання мають вирішуватися в іншій площині, іншими фаховими інституціями або народом».

Божі заповіді Євромайдану

Виступаючи зі сцени Євромайдану, я намагався перекласти Божі заповіді мовою зрозумілою громадянському протестному суспільству: «Церква не ділить людей за політичною, соціальною або національною ознакою. Наші вірні є і на цьому Майдані, і за його межами. І ми єдині у Христі незалежно від наших політичних поглядів. Таку ж основу треба шукати і всім нам, громадянам України. І це наша любов до України, до українського народу, це наша спільна молитва за мир і спокій в нашій країні. Церква молиться. Церква закликає всіх пам'ятати про Божі Заповіді: Не створи собі кумира, Не вбивай, Не лжесвідч, Не кради. Якщо перекладати це на сучасну політичну мову, то: Не кради – це Ні корупції! Не лжесвідч – це Ні брехні і маніпуляціям! Не вбивай – це Ні насильству! А не творити собі кумирів – це значить не сподіватися тільки на партійних лідерів. І головне – Божі заповіді стосуються не тільки влади. Це стосується кожного з нас. Бо, якщо кожен з нас буде виконувати Божі Заповіді і буде віруючим не тільки під час богослужіння, не тільки в церкві, а й на вулиці, в родині, на роботі і на Майдані, тоді дійсно в нас буде християнська велика країна.

Сьогоднішнє євангельське читання також говорило про заповіді і про те, як важко іти шляхом спасіння. І завершилося воно словами: «Те що неможливо людям, можливо Богові. Тому Українська Православна Церква та її Предстоятель Блаженніший Митрополит Київський і всієї України Володимир закликають нас до молитви та виконання Божих Заповідей» [17].

Для Facebook це пролунало коротше: «Ні – корупції! Ні – брехні та маніпуляціям! Ні – насильству! Таке наше розуміння Божих Заповідей: Не кради! Не лжесвідч! Не вбивай! – в сучасній політичній ситуації. Нас можна обдурити, а Його – ні!!!» [18]. Потім ця думка безліч разів свідомо була повторена в різних ефірах, інтерв'ю, на круглих столах та міжнародних конференціях, як можливість нагадувати про вічне заполітизованому суспільству.

Вірянин-громадянин

Розглянемо ще одну дилему, яка, можливо, не є складною для людини з богословською або академічною освітою, але може бути такою для великої кількості віруючих громадян, тому має бути розв'язана публічно і зрозуміло.

Як поводити себе вірному Української Православної Церкви, що в єдності з Московським Патріархатом, під час агресії Російської Федерації по відношенню до України? Чи має він заявити, що Церква «не від світу цього» і відсторонитися від активної участі у захисті української держави? Чи має він некритично сприймати все, що говорять очільники Московської Патріархії, які, на відміну від духовенства і вірних УПЦ, є громадянами Російської Федерації і живуть у інформаційному просторі

антиукраїнської пропаганди? Чи має вірний УПЦ вийти з Московського Патріархату в знак протесту проти агресії Росії, навіть тоді, коли Московський Патріарх максимально, наскільки це можливо в російських умовах, дистанціюється від дій Кремля, або, навпаки, стає провідником ідей Кремля?

Перша спонтанна відповідь пролунала під час вторгнення російських військ у Крим в прямому ефірі «Громадського телебачення» [19], де вторгнення РФ було класифіковано як порушення на геополітичному рівні 6, 8, 9 і 10 заповідей Закону Божого: «Не убий», «Не укради», «Не бреш» і «Не забажай... всього того, що є в ближнього твого». Одночасно було заявлено, що «ми (вірні Української Православної Церкви, що є громадянами і патріотами України) не прийнемо жодної політичної заяви Московського Патріарха».

Потім для вирішення дилеми при будь-якій публічній можливості (а для публічної теології, в моєму розумінні, важливо не тільки необхідність сформулювати думку, але й, у відповідності до законів інформаційного суспільства, донести її до широкої і різноманітної аудиторії) наводився євангельський приклад.

На запитання: «Як вірному Московського Патріархату ставитися до анексії Криму чи захисту Вітчизни? І як патріот України може бути вірним Московського Патріархату?» ми давали відповідь словами Христа про запитання про податки Кесарю: «Чий це образ і напис? Відповідають: Кесарів. Тоді Він каже їм: Тож віддайте кесареві кесареві, а Боже – Богові» (Мф. 22; 21). Образ Кесаря – це образ Держави. І сучасного християнина, який сумнівається, можна запитати: «Подивись на свій паспорт, що там читаєш: Громадянин України. Тож віддавай Державі громадянський обов'язок і будь вірним Церкви». В питаннях земних ми маємо бути свідомими громадянами. А в питаннях духовних ми маємо бути вірними тієї Церкви, в якій прийняли святе Хрещення, або в якій прийшли до віри і прийняли Таїнства. Треба бути християнином в тій Церкві, до якої ти належиш. Все це не означає, що всі дії держави або священноначалля Церкви не можуть бути критично сприйняті, але це вже інше питання: що означає бути справжнім громадянином своєї країни і справжнім християнином (вірним Церкви)?

Таким чином, можна констатувати, що бачення автора щодо категорії «публічна теологія» є дещо відмінним від академічного. Але цей досвід може бути корисним і академічній науці, бо є поглядом зсередини церковного середовища (суб'єкта), яке академічна наука розглядає або вивчає як об'єкт свого дослідження.

До речі, нещодавно Національний Університет «Києво-Могилянська Академія» запропонував для вивчення сертифікатну програму «Публічна теологія» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр.

На думку розробників програми вона дозволить [20]:

- ґрунтовно ознайомитися з історією християнства та богословською проблематикою в її теоретичних і практичних аспектах, особливо що стосується співвідношення церкви з державою та суспільством;
- осягнути місце і роль християнства в історії та культурі;
- глибше зрозуміти сутність сучасних релігійних процесів в Україні та світі в громадсько-політичному контексті (у трикутнику «церква-суспільство-держава»);
- ознайомитися з тенденціями розвитку сучасного релігійного життя і богословської думки та їх впливом на громадсько-політичні процеси.

Посилання

1. https://www.academia.edu/8201921/Засади_політичної_теології_в_українському_контексті
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Schmitt
3. Шмитт К. Политическая теология. – М.: Канон-Пресс-Ц, 2000.
4. https://en.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCrgen_Moltmann
5. <http://orthodox.org.ua/article/protokol-№2-zasidannya-soboru-episkopiv-ukraїnskoї-pravoslavnoї-tserkvi-1>
6. <https://www.facebook.com/kovalenkogeorge/posts/831367726895731>
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Reinhold_Niebuhr
8. https://en.wikipedia.org/wiki/John_Courtney_Murray
9. http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Lynn_Stackhouse
10. <http://www.ptsem.edu/library/kuyper/>
11. http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_John_Neuhaus
12. <http://www.firstthings.com/>
13. <http://www.csu.edu.au/gnpt/home>
14. <http://www.csu.edu.au/research/pact>
15. <http://www.brill.com/international-journal-public-theology>
16. <http://www.csu.edu.au/faculty/arts/theology/pact>
17. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25201404.html>
18. <https://www.facebook.com/kovalenkogeorgiy/posts/513210395443600>
19. <https://www.youtube.com/watch?v=7eL9eNUaPK0>
20. <http://www.ukma.edu.ua/images/docs/science/teologiya.pdf>

Андрій Юраш (Київ)

ДРУГИЙ ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР ЯК ВИКЛИК І СПОНУКА ДЛЯ РОЗВИТКУ БОГОСЛОВСЬКО-ЕКЛЕЗИОЛОГІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ ХРИСТИЯНСЬКОГО СХОДУ

У статті розглядаються довготривалий процес та заходи з інтенсифікації загальноправославних зусиль упродовж ХХ ст. з